

УДК 343.98:343.344

Ю.Б. Комаринська, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ ВИБУХУ ПРИСТРОЇВ ГОСПОДАРСЬКОГО, ПРОМИСЛОВОГО ТА ВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Розглянуто сучасний стан криміналістичного забезпечення розслідування фактів вибуху пристроїв господарського, промислового та військового призначення.

Ключові слова: вибух, розслідування, вибухові пристрої, вибухова речовина, правопорушення.

Рассмотрено состояние криминалистического обеспечения расследования фактов взрыва устройств, имеющих хозяйственное, промышленное и военное назначение.

The state forensic software investigate the facts of the explosion of devices that have an economic, industrial and military applications.

Суворою правдою сьогодення в Україні є суттєве збільшення кількості вибухових пристроїв і речовин, здатних під впливом певної енергії вибухнути, завдавши не лише матеріальної шкоди, а й шкоди здоров'ю чи життю людини.

Причини такого стану зрозумілі. Це і суспільно-політична ситуація в країні, і воєнні дії на Сході, звідки багато зброї потрапляє на мирну територію, і поширення тероризму у світі. Люди певною мірою призвичаїлися до слова «вибух», перестали дивуватися повідомленням про вибухи (у тому числі у житлових будинках), терористичні напади тощо.

Непоодинокими є випадки незаконного використання в побутових умовах промислових вибухових речовин, які призначені для використання в гірничій справі, будівництві тощо, вибухів газових балонів, які використовують для приготування їжі, обігріву (як у житлових приміщеннях, так і в громадських місцях: кафе, закусочних та ін.), газового обладнання автомобілів, вогнегасників, газопроводів тощо.

Розслідування таких випадків потребує належного криміналістичного забезпечення не лише з метою визначення умов застосування таких речовин та визначення винних осіб, а й для з'ясування шляхів їх отримання.

Загалом вибух — це надзвичайно швидке перетворення речовини, яке супроводжується миттєвим виділенням великої енергії у невеликому об'ємі. Суттєвою ознакою вибуху є різке збільшення тиску, яке викликає у навколишньому середовищі ударну хвилю [1].

Вибухові речовини — це хімічні сполуки або механічні суміші речовин, здатні під впливом зовнішньої дії (початкового імпульсу) до швидкого самопоширюваного перетворення (вибуху) з виділенням великої кількості теплоти та утворенням газів, здатних спричинити руйнування і переміщення навколишнього середовища [2].

Як зазначає у своєму дослідженні «Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв» В.В. Поліщук, практика розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв, свідчить про певні труднощі щодо віднесення об'єктів до категорії вибухових пристроїв, зумовлені тим, що у вітчизняній криміналістиці дотепер немає чіткого визначення поняття «вибуховий пристрій». З урахуванням аналізу різних поглядів вибуховий пристрій можна визначити як виріб, конструктивно призначений для здійснення хімічного вибуху і здатний вражати людей і руйнувати об'єкти [3, с. 179].

Питання, пов'язані з окремими аспектами розслідування злочинів, учинених із застосуванням вибухових пристроїв (огляд місця події, виявлення, огляд, вилучення і знешкодження вибухових пристроїв, призначення експертиз вибухових пристроїв, обставин і механізму вибуху), досліджували у своїх працях В.Н. Агінський, А.Ю. Аполлонов, І.І. Артамонов, М.І. Асташов, Л.В. Бертовський, Р.З. Боршигов, Т.М. Бульба, О.А. Буханченко, С.І. Винокуров, В.П. Власов, Ю.М. Дільдін, А.М. Єгоров, З.І. Кірсанов, Н.П. Ландишев, В.В. Мартинов, М.А. Михайлов, І.Д. Моторний, Л.А. Соя-Серко, І.П. Пантелєєв, В.М. Плескачевський, А.С. Подшибякін, В.В. Поліщук, В.А. Ручкін, А.Ю. Семенов, Є.Н. Тихонов, А.А. Топорков, А.А. Шмиреєв та інші вчені-криміналісти і процесуалісти.

Однак поза увагою вчених залишилися питання щодо розслідування фактів неналежного поводження з вибуховими речовинами і пристроями та їх зберігання, а також факти халатності та службової недбалості, що призводять до матеріальних збитків і фізичних страждань громадян.

Згідно зі ст. 367 Кримінального кодексу України службова недбалість, тобто невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків через несумлінне ставлення до них, що заподіяло істотну шкоду охоронюваним законом правам та інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам окремих юридичних осіб, карається штрафом від двохсот п'ятдесяти до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до трьох років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років. Те саме діяння, якщо воно спричинило тяжкі наслідки, карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років із позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років та зі штрафом від двохсот п'ятдесяти до семисот п'ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або без такого [4].

Службова недбалість, будучи достатньо розповсюдженим службовим злочином, має високу суспільну небезпеку [5]. Це єдиний злочин у сфері службової діяльності, який вчиняють лише з необережності. При цьому у суб'єктивному аспекті він характеризується злочинною самовпевненістю (службова особа передбачає, що внаслідок невиконання чи неналежного виконання нею своїх службових обов'язків правам і законним інтересам може бути завдано істотної шкоди, але легковажно розраховує на її відвернення) або злочинною недбалістю (службова особа не пе-

редбачає, що в результаті її поведінки може бути завдано істотної шкоди, хоча мала і могла це передбачити) [6].

Як відомо, головною умовою успішної боротьби з кримінальними проявами є впровадження у діяльність правоохоронних органів досягнень науково-технічного прогресу з виявлення, вилучення, дослідження та використання слідової інформації, яка має значення для встановлення злочинця та обставин злочину. Традиційно розробкою таких науково-технічних засобів займається криміналістична наука, яка розробляє (бере з інших галузей знань) рекомендації, прийоми, методи, методики, без яких неможливе розкриття чи розслідування злочинів. А отже, питання криміналістичного забезпечення практики розслідування злочинів тією чи іншою мірою висвітлено у більшості праць криміналістичної спрямованості [7, с. 12].

Поняття науково-технічних засобів і методів криміналістичної вибухотехніки належать до числа основних, найбільш значущих понять окремої криміналістичної теорії. Систематизація таких теоретичних знань дає змогу визначити напрям розвитку науково-технічних засобів і методів, виявити проблеми, що потребують першочергового вирішення, сприяє ефективній діяльності зі збирання та дослідження слідової інформації. У криміналістичній вибухотехніці питання про зміст цих понять вирішують відповідно до загальнотеоретичних концепцій криміналістичної науки, розроблених у 1960—1980 роках М.А. Селивановим, Г.І. Грамовичем та іншими вченими.

Науково-технічні засоби і методи криміналістичної вибухотехніки, вибухотехнічні прийоми і методи нині стали комплексними, що є результатом загальної закономірності взаємозв'язку і взаємопроникнення різних наук. Їх розробляють і застосовують з урахуванням пізнання закономірностей здійснення злочинної діяльності, що дає змогу протистояти їй на належному рівні.

Усі науково-технічні засоби криміналістичної вибухотехніки класифікують за походженням (загальні, пристосовані для вирішення вибухотехнічних завдань і спеціально розроблені науково-технічні засоби [8, с. 28]), цільовим призначенням і технічним використанням.

Загалом криміналістичне забезпечення розслідування злочинів — це складне, багатопланове, комплексне поняття, головним змістом якого є самостійна специфічна діяльність вчених-криміналістів і практиків з розробки нових і пристосування відомих науково-технічних досягнень до потреб практики розслідування злочинів з метою оптимального вирішення поставлених завдань. Криміналістичне забезпечення є іманентно суттєвою ознакою криміналістики як синтетичної науки, що, виявляючи потреби слідчої практики, всебічно озброює працівників правоохоронних органів дієвими криміналістичними рекомендаціями, які забезпечують оптимізацію розслідування злочинів [7, с. 190].

Важливе значення має криміналістичне забезпечення профілактичної діяльності із запобігання злочинам, особливо тим, що пов'язані з вибухами.

Зокрема, з метою перешкоджання незаконному потраплянню до громадських місць (наприклад, шляхом розкрадання) вибухових пристроїв і речовин, запобігання незапланованим вибухам вживають певних режимних заходів, основними з яких є:

- ефективна охорона підприємств, установ, особливо об'єктів підвищеної небезпеки (хімічних підприємств, складів зброї та боєприпасів тощо);
- сумлінне виконання обов'язків співробітниками правоохоронних органів та охоронних структур (патрулювання);

– проведення відповідними органами перевірок умов зберігання та використання вибухонебезпечних речовин, пристроїв тощо.

Водночас слід пам'ятати, що вибухати та наносити значної шкоди можуть і ті речовини, доступ до яких не обмежено. Звичайно, існують обов'язкові правила поводження з речовинами і предметами, які містять такі речовини. Насамперед це унеможливлення потрапляння прямих сонячних променів на певні прилади (вогнегасники, газові балони тощо), паління поряд з ними, запобігання впливу на вибухонебезпечне обладнання нагрівальних елементів і пошкодженню останніх внаслідок ударів, падінь тощо.

На відміну від профілактичного аспекту, криміналістичне забезпечення розслідування фактів вибуху дозволяє визначити характер події, що відбулася (кримінальний, некримінальний), обрати методику розслідування та визначити необхідні слідчі (розшукові) дії, тобто за слідовою картиною (локалізацією слідової інформації, обстановкою та умовами, за яких відбувся вибух, іншою криміналістично значущою інформацією) визначають напрям розслідування і всі подальші дії.

Список використаної літератури

1. *Вибух* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D0%B1%D1%83%D1%85>.

2. *Вибухові речовини* [Електронний ресурс]. — Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D0%B8%D0%B1%D1%83%D1%85%D0%BE%D0%B2%D1%96_%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8.

3. *Поліщук В.В.* Розслідування злочинів, пов'язаних із застосуванням вибухових пристроїв : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Поліщук Володимир Васильович. — К., 2013. — 223 с.

4. *Кримінальний кодекс України*. : станом на 24 лист. 2015 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. — Офіц. вид. — Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/page12?text=367>.

5. *Склезь Н.* Підстави кримінальної відповідальності за службову недбалість: поняття та види [Електронний ресурс] / Н. Склезь // Науковий блог НаУ «Острозька Академія». — Режим доступу : <http://naub.ua.edu.ua/2012/pidstavu-kriminalnoji-vidpovidalnosti-za-sluzhbovu-nedbalist-ponyattya-ta-vydy/>.

6. *Коментар до статті 367. Службова недбалість* [Електронний ресурс] // Юридичні послуги Online. — Режим доступу : <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/kodeks/024/364.php>.

7. *Матвієнко В.В.* Криміналістичне забезпечення методики розслідування злочинів : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Матвієнко Володимир Васильович. — К., 1999. — 260 с.

8. *Бульба Т.М.* Виявлення, попереднє дослідження та вилучення саморобних вибухових пристроїв : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.09 / Бульба Тарас Миколайович. — К., 2008. — 210 с.